

уклучанай практычна ва ўсе экскурсійныя праграмы па Оршы. Аўтарам бюста стаў Ігар Голубеў, беларускі майстар і мастак, які працаваў над вядомымі скульптурамі Язэпа Драздовіча (Траецкае прадмесце) і Сымона Буднага (дворык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта) ў Мінску. Урачыстае адкрыццё помніка адбылося яшчэ ў 1992 годзе, і было прымеркавана да юбілею горада.

1 Каханоўскі, Г.А. Археалогія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў XVI – XIX стст. – Мн.: Навука і тэхніка, 1984.

2 Мысліцелі і асветнікі Беларусі: Энцыкл. даведнік. – Мн.: БелЭн., 1995.

3 Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. – Мн.: БелЭн, 1993.

УДК 811.161.3

ШТО Ё ПРОЗВІШЧЫ ТВАІМ?.. (ПРА ПАХОДЖАННЕ І ЁТВАРЭННЕ ПРОЗВІШЧАЎ)

Студэнт – Альфяровіч М.А., 4 мот, 2 курс, ФТС

Навуковы

кіраўнік – Фокіна І.С., ст. выкладчык

*УА «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт»,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

З самага ранняга часу, як толькі прозвішчы пачалі выкарыстоўвацца ў грамадстве, назіралася нараджэнне зацікаўленасці да іх паходжання. З’яўляліся асобы, якія былі

апантанья думкамі выкрыць значэнне прозвішча і вызначыць яго гістарычныя карані.

Прозвішча Альфяровых адносіцца да разраду досыць рэдкіх на тэрыторыі Беларусі і суседніх краін. У старажытных хроніках можна знайсці цікавыя звесткі пра тое, што носьбіты прозвішча былі вельмі важнымі персонамі з славянскага Уладзімірскага духавенства ў 16-17 стагоддзях, якія мелі вялікую ўладу і пашану. Гістарычныя звесткі пра прозвішча можна знайсці ў паказальніку перапісу Старажытнай Русі ў перыяд валадарання Іаана Грознага. У вялікага князя існаваў асаблівы спіс паважаных і прыгожых прозвішчаў, якія даравалі прыдворным толькі ў выпадку асаблівых заслуг у якасці ўзнагароды. Тым самым гэтак прозвішча мае ўласнае арыгінальнае паходжанне і з'яўляецца рэдкім.

Цікава паходжанне прозвішча Альфяровіч, так як яно паходзіць з Польшчы або суседніх з ёй краін (Беларусі і Украіны). Гістарычна прозвішча ўтварылася ад мянушкі ці імя, дадзеных далёкаму продку. А таксама магчыма прозвішча прывязанае да роду заняткаў ці прафесіі. Вельмі вялікая частка носьбітаў прозвішчы Альфяровіч адносілася да польскай шляхты. Аднак гэтак прозвішча часта сустракаецца і сярод яўрэяў, якія прыйшлі ў свой час з украінскіх, польскіх ці беларускіх абласцей. Часта прозвішча перадавалася не толькі па мужчынскай, але і па жаночай лініі.

Прозвішчы на -овіч / -евіч

Да самых характэрным беларускім прозвішчах адносяцца прозвішчы на -овіч / -евіч. Такія прозвішчы ахопліваюць да 17% (каля 1 700 000 чалавек) беларускай папуляцыі, і па распаўсюджанасці найменняў на -овіч / -евіч сярод славян беларусы саступаюць толькі харватам і сербам (у апошніх суфікс -іч мае амаль манаполію, да 90%).

Суфікс -овіч / -евіч з прычыны яго шырокага выкарыстання ў асабістых найменнях шляхты ВКЛ, нароўні з суфіксам -скі(й) / -цкі(й), стаў разглядацца як дваранскі і, з'яўляючыся беларускім па паходжанні, трывала ўвайшоў у польскую антропанімічную традыцыю, цалкам выцесніўшы ў Польшчы з ужытку спрадвечны польскамоўныя аналаг -овіц / -евіц (па-польску, -owic / -ewic) (пар. Польск. Grzegorzewic → Grzegorzewicz). У сваю чаргу дадзены тып прозвішчаў, пад уплывам польскай мовы, змяніў

старажытнарускае націск, як у рускіх імёнах па бацьку, на перадапошні склад (пар. Максімавіч і МаксімОвіч). Многія прозвішчы на -овіч / -евіч дзеячаў польскай культуры з'яўляюцца безумоўна беларускімі па паходжанні, так як ўтвораны ад праваслаўных назваў: Генрык Сянкевіч (ад імя Сенька ← Сямён), пры каталіцкім аналагі Шымкевіч ← Шымко), Яраслаў Івашкевіч (ад памяншальнага імя Івашка ← Іван), пры каталіцкай форме Янушкевіч, Адам Міцкевіч (Міцько – памяншальнае ад Дзмітрый, ў каталіцкай традыцыі такога імя няма).

Паколькі першапачаткова прозвішчы на -овіч / -евіч з'яўляліся па сутнасці імёнамі па бацьку, большасць іх асноў (да 80%) вядзе пачатак ад хрысціільных імёнаў у поўнай альбо памяншальнай формах. Толькі фонд гэтых імёнаў некалькі больш архаічны, у параўнанні з прозвішчамі іншых тыпаў, што сведчыць аб іх больш старажытным паходжанні прозвішча на -овіч / -евіч распаўсюджання па тэрыторыі Беларусі нераўнамерна. Асноўны іх арэал ахоплівае Мінскую і Гродзенскую вобласць, паўны ўсход Брэсцкай, паўднёвы захад Віцебскай, вобласць вакол Асіповіч – у Магілёўскай, і тэрыторыю на захад ад Мазыра – у Гомельскай. Тут да прозвішчаў гэтага тыпу належаць прозвішчы да 40% насельніцтва, з максімальнай канцэнтрацыяй носьбітаў на стыку Мінскай, Брэсцкай і Гродзенскай абласцей.

Сярод 100 самых частых беларускіх прозвішчаў на -овіч / -евіч ад хрысціільных імёнаў праваслаўных і каталіцкіх, бярэ пачатак 88 прозвішчаў.

Даследаванне гісторыі ўзнікнення прозвішча Альфер адкрывае забытыя старонкі жыцця і культуры нашых продкаў і можа распавесці шмат цікаўнага аб далёкім мінулым.

Па адной з версій, прозвішча Альфер належыць да найстаражытнага тыпу славянскіх сямейных найменняў, утвораных ад штодзённымі формаў хрысціільных імёнаў.

Рэлігійная традыцыя, якая ўсталявалася на Русі з прыняццем хрысціянства, абавязвала называць дзіця ў гонар таго ці іншага святога, ушанаванага праваслаўнай царквой. Практычна ўсе царкоўныя імёны гістарычна ўзыходзяць да старажытных моў – грэчаскай, лацінскай, старажытнаўрэйскай, з якіх яны былі запазычаны. Гэтыя нязвыклыя па гучанні і незразумелыя па сэнсе

імяны звычайна «абкатваліся» жывой народнай мовай, пакуль не пачыналі гучаць цалкам па-славянску, а ў паўсядзённых зносінах набывалі мноства вытворных, штодзённымі формаў.

Падобныя змены адбыліся і з імем Елевферый, якое прыйшло да нас з грэчаскай мовы і перакладаецца як «вольны». Гэтае імя ўвайшло ў хрысціянскі іменнікі дзякуючы свяшчэннамучаніку Елевферыю.

Святы Елевферый, сын шляхетнага рымскага грамадзяніна, быў выхаваны ў хрысціянскім пабожнасці сваёй маці. Дабрачынствы ягоныя былі такія высокія, што за дваццаць гадоў ад роду ён ужо быў пастаўлены біскупам Ілірыйскай. Пры імператару Адрыяне (II ст.) Святы Елевферый за смелую пропаведзь пра Хрыста пасля пакут быў абезгалоўлены ў Рыме разам са сваёй маці святой Анфіей.

Праваслаўныя лічылі, што, пры ўтварэнні прозвішчаў ад хрысціянскага наймення продка, заступніцтва святых распаўсюджваецца на ўвесь род.

На Русі імя Елевферый хутка набыло папулярнасць. Разнастайнасць народных найменняў – Алефір, Алфёраў, Алеф, Аліфер, Альфер, Аліфір, Олефер, Оліфер, Оліфір, Олфер – стала следствам перасэнсавання названага імя прадстаўнікамі розных моўных дыялектаў. Такія «прастамоўныя» формы імянаў нярэдка цалкам падмянялі сабой «арыгіналы» не толькі ў паўсядзённых зносінах, але і ў юрыдычных дакументах.

Паводле іншай версіі, радавое імя Альфер можа мець цюркскія карані. У такім выпадку асновай для прозвішчы стала імя арабскага паходжання Альфір, якое ў перакладзе азначае «цудоўны, узнёслы, доўгажыхар». У старажытнасці людзі верылі, што імя ўплывае на жыццё чалавека, уздзейнічае на яго лёс. Так і старадаўняе імя Альфір давалася як пажаданне, каб дзіця вырасла годным прадаўжальнікам роду.

Прозвішча Альфер ўтварылася ад мянушка продка без афармлення фамільным суфіксам. Гэта было характэрна для ўкраінскіх, беларускіх і паўднёварускіх зямель, так як там прозвішчы пачалі замацоўвацца стагоддзе раней рускіх, калі тыповыя фамільныя суфіксы яшчэ не афарміліся.

Калі і дзе менавіта мянушка продка легла ў аснову прозвішча, якое перадаецца па спадчыне, сёння складана сказаць адназначна. Аднак несумненна, што прозвішча Альфер уяўляе сабой выдатны ўзор культуры і пісьменства і сведчыць аб разнастайнасці шляхоў з'яўлення прозвішчаў.

1 Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія: Прозвішчы, утвораныя ад апеятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мн.: Навука і тэхніка, 1969. – 504 с.

2 Бірыла, М. В. Тыпалогія і геаграфія славянскіх прозвішчаў // X Міжнародны з'езд славістаў: Доклады. – Мн.: Навука і тэхніка, 1988. – 68 с.

3 Мезенка, Г. М. Беларуская антрапанімія: вучэбны дапаможнік / Г. М. Мезенка (навуковая рэдакцыя) – Віцебск, УА “ВДУ ім П.М. Машэрава”, 2009. – 254 с.

4 Шур, В. З гісторыі ўласных імёнаў/ В. В. Шур. – Мн.: Выш. школа, 1993. – 156 с.

5 Юрэвіч, У. Слова жывое, роднае, гаваркое...: Дапам. Для настаўнікаў / У. Юрэвіч.– Мн.: Маст. літ., 1998. – 282 с.